

**การพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่นด้วยกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่าย:
กรณีศึกษา บ้านผาเบียด จังหวัดชัยภูมิ**

**Local Tourism Development Through Partnership Networks:
A Case Study of Ban Pha Biead, Chaiyaphum Province**

[Received: January 5, 2025; Revised: April 5, 2025; Accepted: April 11, 2025]

ชนัฐตา ชำนาญพล

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารการปกครองท้องถิ่น,
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Chanadta Chamnanpon

Master Student of Public Administration
Program, College of Local Administration,
Khon Kaen University

ศิริศักดิ์ เหล่าจันทาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Sirisak Laochankham

Assistant Professor,
College of Local Administration,
Khon Kaen University

CORRESPONDING AUTHOR

Sirisak Laochankham, Assistant Professor, College of Local Administration, Khon Kaen University, Thailand. E-mail: sirisaklao@kku.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) ในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ของภาคีเครือข่ายทั้งจากภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 21 คน โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการค้นหาแก่นสาระ ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมคิดในเวทีประชุมประชาคม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความต้องการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเกษตร และการนำสินค้าไปจำหน่ายในพื้นที่น้ำผุดที่พลาว ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการวางแผนที่เน้นหนักไปในเรื่องดังกล่าวมากกว่าเรื่องการท่องเที่ยว แผนส่วนใหญ่จึงเป็นแผนเฉพาะกิจหรือแผนระยะสั้นของหน่วยงานหรือกลุ่มผู้ประกอบการ เมื่อภาครัฐเล็งเห็นโอกาสจากกระแสสื่อสังคมออนไลน์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ จึงได้เริ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการสนับสนุนงบประมาณร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการและประชาชนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี จนมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากยิ่งขึ้น ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อ พบว่า ชุมชนและผู้ประกอบการต่างมีจิตสำนึกที่ดี ในการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตของตนเอง แต่ยังมีปัญหาในเรื่องการร่วมกันจัดการขยะในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในส่วนของภาคเอกชน การดำเนินกิจการของผู้ประกอบการสามารถสร้างรายได้ และส่งเสริมการจ้างงานทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม บ้านผาเปียดยังประสบปัญหาด้านเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน การขาดองค์ความรู้ในการพัฒนาสินค้าของฝาก ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน และบริการให้มีความหลากหลาย และน่าสนใจ ขาดการรวมกลุ่มอาชีพหรือรวมกลุ่มด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง และขาดช่องทางจำหน่ายสินค้าที่เหมาะสม ซึ่งปัจจุบันประชาชนเริ่มต้นตัว และมองเห็นประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนา ภาครัฐจึงควรเร่งสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การประชาสัมพันธ์ และการตลาด รวมถึงสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณอย่างต่อเนื่อง เพื่อแก้ไขปัญหาอันเป็นอุปสรรคของการพัฒนา และยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน และสร้างรายได้แก่ชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: ความร่วมมือ; ภาคีเครือข่าย; การท่องเที่ยวท้องถิ่น; บ้านผาเปียด

Abstract

This qualitative research aims to study the participation of partnership networks in Chaiyaphum's local tourism improvement. The data were collected from literature review: journals, articles, handbooks, etc., observed community networks' activities, in-depth interviews with 21 key informants (government agencies, local authorities, local people and private sectors) in Ban Pha Biead, Chaiyaphum. Co-creation approach was applied to analyze the study's results. The results found that local people played important roles in community planning—most of which were infrastructure development, agricultural products, explored new market in Nam Phut Thab Lao. The development plans, therefore, focused on those factors instead of emphasized on local tourism and were conducted as a short-term plans or ad-hawk plans. After the rising of local tourism via social media trends, Ban Pha Biead's tourism development has been promoted by government agencies in terms of participation promotions, financial support. In this regard, the strong participation of community leaders, local entrepreneurs in association with local residents helped promote local tourism in Ban Pha Biead in which increased greater number of tourists. Regarding responsibility sharing—this study found that community and local enterprises shared core values in natural resources and environmental conservation and local traditions including their way of lives. The concrete obstacles can be seen through the efficiency of waste management in tourism area and shareholder benefits in community. In light of private sectors, greater number of tourists helped increase entrepreneurs' incomes and developed employment. The study also point out that, land rights document issues, new local products creation, service enhancement, low teamwork in local occupational groups and tourism development and promotion, as well as insufficiency marketing channels were additional factors which affected the development in local tourism in Ban Pha Biead. However, a number of local people seized opportunities and thought highly of local tourism. Government sectors, in the meantime, should give priority to improve local tourism in such area, such as roundtable creativities, local integration, public relations, marketing and knowledges supports and ongoing funding, etc.

Keywords: Collaboration; Partnership Networks; Local Tourism; Ban Pha Biead

บทนำ

ประเทศไทยได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ ในฐานะจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอันดับต้น ๆ ของโลก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของเศรษฐกิจไทยที่ช่วยสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกว่า 1 ใน 3 ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ด้วยทำเลที่ตั้งที่อยู่ใจกลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติที่สวยงาม วัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงเสน่ห์ของความเป็นไทย ทำให้ประเทศไทยเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยวทั่วโลก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) ในช่วงปี 2563 – 2564 ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจทั่วโลก ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยลดลงเป็นอย่างมาก แต่หลังจากที่สถานการณ์เริ่มคลี่คลาย พฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมักเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแบบไม่เคยปรากฏชื่อหรือแหล่งท่องเที่ยวใหม่ (Unseen) เนื่องจากคนไม่หนาแน่นและรู้สึกปลอดภัยจากการติดเชื้อมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม (บริสุทธิ์ แสนคำ, 2564: 166) แม้ว่าพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ผลการสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยในปี 2564 และ 2565 กลับพบว่า จุดหมายสำคัญของชาวไทยส่วนใหญ่มักรักษาเป็นเมืองท่องเที่ยวหลัก เนื่องจากมีความพร้อมด้านประสบการณ์ งบประมาณ และกลยุทธ์ทางการตลาดที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางกลับไปเยือนซ้ำได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566) ดังนั้น ประเทศไทยจึงยังคงประสบปัญหาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลัก แม้ภาครัฐและเอกชนจะมีมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองเพื่อกระจายโอกาสในการสร้างรายได้ไปสู่ชุมชนก็ตาม

นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก สื่อสังคมออนไลน์จึงเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งจากการสำรวจพฤติกรรมการท่องเที่ยวชาวไทย พบว่าในช่วง ปี 2564 - 2565 ชาวไทยกว่า 8 ใน 10 มีการค้นหาข้อมูลก่อนการเดินทางท่องเที่ยว มากกว่าช่วงก่อนสถานการณ์โควิด-19 อย่างเห็นได้ชัด จึงอนุมานได้ว่า เนื้อหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566) นอกจากนี้ สถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้คนไทยหันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น โดย บุกี้กิ้ง.com ได้มีการสำรวจแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในปี 2567 พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการที่จะไปในจุดหมายปลายทางที่ไม่ค่อยมีใครรู้จัก รวมถึงต้องการสำรวจจุดกำเนิดและรากวัฒนธรรมของอาหารพื้นถิ่นต่าง ๆ ในขณะที่การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อค้นหาเมนูแปลกใหม่และเรียนรู้ความเป็นรากเหง้าของพื้นที่นั้น ๆ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566) จึงเป็นโอกาสในการกระตุ้นการท่องเที่ยวเมืองรองเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละท้องถิ่น ดังที่หลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ของไทยเริ่มมีการตื่นตัวในการเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้ไปเยี่ยมเยือน หนึ่งในนั้นคือ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวแบบ Unseen ปรากฏอยู่หลายแห่ง และเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวในพื้นที่

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่บริเวณใจกลางประเทศไทย มีเนื้อที่ใหญ่เป็นอันดับ 7 ของประเทศ เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ถูกจัดให้เป็นเมืองท่องเที่ยวรอง ซึ่งมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในปี 2565 จำนวน 73,528 ล้านบาท จัดเป็นอันดับที่ 42 ของประเทศ โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคบริการร้อยละ 51.95 ภาคการเกษตรร้อยละ 26.03 และภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 22.02 และมีสัดส่วนคนจนสูงเป็นอันดับที่ 68 ของประเทศ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2567) จังหวัดชัยภูมิ จึงได้กำหนดแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2566 – 2570 โดยกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ อาทิ การเพิ่มอัตราการขยายตัวของ GPP และผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดภาคการเกษตร รวมถึงเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยว และอัตราพื้นที่ป่าไม้ให้มากขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ, 2567)

จังหวัดชัยภูมิ ถือว่ามีสภาพป่าไม้อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย และมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุดในการะวันออกเฉียงเหนือ (กรมป่าไม้, 2566) จึงเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เหมาะแก่การส่งเสริมศักยภาพภาคการเกษตรรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและธรรมชาติ โดยในปี 2565 จังหวัดชัยภูมิมีรายได้จากผู้มาเยือนด้านการท่องเที่ยว จำนวน 1,521 ล้านบาท และเพิ่มเป็น 2,484 ล้านบาท ในปีต่อมา (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567: ออนไลน์) สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ ทุ่งดอกกระเจียว อุทยานแห่งชาติตาดโตน อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว (ทุ่งกะมัง) สวนรุกขชาติน้ำผุดท้อลาว เป็นต้น ในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่มีชื่อเสียงของจังหวัด ได้แก่ งานเจ้าพ่อพญาแล ประเพณีแห่หน้าโคโหด บุญกระฐูป เป็นต้น มีกลุ่มชาติพันธุ์ “ญ้อกูร” ชนเผ่าพื้นเมืองของอำเภอเทพสถิต ที่มีการพูดคล้ายคลึงกับภาษามอญโบราณในสมัยทวารวดี (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2559: 14) และชาวไทคอนสาร ซึ่งอาศัยอยู่อำเภอคอนสารทางด้านทิศเหนือสุดของจังหวัด คาดว่ามีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2337 และสันนิษฐานว่ามีการสืบเชื้อสายมาจากเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว ชาวไทคอนสารจึงมีภาษาพูดที่แตกต่างจากภาษาอีสานทั่วไป (อัญญา ภัชร์จรินทร์ญา และ กาญจนา สุขบัว, 2566)

อำเภอกอนสาร เป็นอำเภอที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวหลายด้าน มีวัดวาอารามที่สวยงามหลายแห่ง มีพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่มืองอายุกว่า 700 ปี อีกทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะในช่วงที่มีงานบุญประเพณีที่สำคัญ มักสวมเสื้อผ้าฝ้ายคาดด้วยลายขีดดอกแก้ว ซึ่งเป็นลายอัตลักษณ์ของอำเภอ ผู้ชายนุ่งโจง ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นควบสีแดง สีม่วง หรือสีเขียวก และหม้อสไบ โดยในงานบุญเดือนสี่ ถือว่าเป็นงานบุญปีใหม่ไทคอนสารและเป็นงานประจำปี จะมีการขอพรผู้สูงอายุ มีขบวนแห่ทางวัฒนธรรม รวมถึงการแสดงแสงสีเสียงที่บอกเล่าความเป็นมาและสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทคอนสาร (อัญญา ภัชร์จรินทร์ญา และ กาญจนา สุขบัว, 2566: 180 - 182) นอกจากนี้ยังมีการประกวดแข่งขันต่าง ๆ

เพื่ออนุรักษ์สืบสานประเพณีอันดีงามและวัฒนธรรมวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น การแข่งขันเล่นสะบ้า การแข่งขัน โหนลมเก็บหมาก การแข่งขันทำอาหารพื้นถิ่น ข้าวตอกข้าวเฮียง และคั่วเนื้อคั่วปลา ซึ่งมีการสืบทอดกันมา ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ อำเภอคอนสารจึงมีวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดชัยภูมิ

ในด้านลักษณะภูมิประเทศ อำเภอคอนสารมีภูเขาและเนื้อที่ป่าไม้มากว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อที่อำเภอ มีภูเขาหินปูนซึ่งมีลักษณะทางธรณีวิทยาที่ทำให้เกิดถ้ำและน้ำพุตไหลหลากหล่อเลี้ยงในพื้นที่ตลอดทั้งปี จึงมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นทางธรรมชาติ เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว (ทุ่งกะมัง) ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นอุทยานมรดกแห่งอาเซียนเมื่อปี 2566 และสวนรุกขชาติน้ำพุตกพลาว แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม ที่มีนักท่องเที่ยว เดินทางมาเล่นน้ำและศึกษาธรรมชาติตลอดทั้งปี ตั้งอยู่ที่บ้านผาเปียด หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยยาง เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คลี่คลาย ผู้คนเริ่มเดินทางท่องเที่ยว ภาพวิถีชีวิตการเก็บหมาก และความสวยงามของธรรมชาติต้นหมากริมคลองกลางทุ่งนาบ้านผาเปียดซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่หาได้ยาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวได้รับความสนใจจากผู้ที่ได้ พบเห็น จึงเริ่มมีนักท่องเที่ยวรวมถึงรายการโทรทัศน์เข้าไปถ่ายทำรายการในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ภาครัฐเล็งเห็นโอกาส จึงเริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานและชุมชน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น แต่การเข้าพักในพื้นที่กลับไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนัก เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นเพียงพื้นที่ทางการเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม จึงยังไม่มีกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เท่าที่ควร อีกทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนยังขาดองค์ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว ที่มีประสิทธิภาพ บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ยังขาดการเชื่อมโยง ส่งเสริมและร่วมมือกัน ขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงมักจะเดินทางมาท่องเที่ยว ถ่ายรูป แล้วเดินทางกลับ ทำให้ชาวบ้าน ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการมาเยือนของนักท่องเที่ยวมากนัก จึงยังไม่สามารถผลักดันให้บ้านผาเปียดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนได้เท่าที่ควร ซึ่งปัจจุบัน หมู่บ้านผาเปียดกำลังเป็นที่สนใจของผู้คนมากขึ้นเรื่อย ๆ หากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยขาดองค์ความรู้และความเข้าใจในการร่วม พัฒนาอย่างเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของตนเองและบริบทของพื้นที่ อาจทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างไร้ ทิศทาง เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต รวมถึงทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์อาจ ได้รับความเสียหาย อาจเกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนและส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนในระยะยาว

การจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งชุมชนที่ประสบ ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวของไทยมีหลายแห่ง อาทิ ชุมชนแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ โฮมสเตย์ บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น ซึ่งชุมชนท่องเที่ยวเหล่านั้น ทุกภาคส่วนในระดับพื้นที่ต่างมีบทบาทสำคัญ ในการร่วมกันขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จ ตามบทบาทหน้าที่และภารกิจของตนเอง รวมถึง

อำเภอภูผาม่าน ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างภาครัฐ และเอกชน จนกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวของอำเภอคอนสาร พบว่า อำเภอคอนสารประสบปัญหาการท่องเที่ยวและบริการหลายด้าน จึงต้องมีการแสวงหาความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนให้มากขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมองค์ความรู้และสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือในทุกกระดับ เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ (อัญญาวิยา ภัทร์จิรินทร์ญา, 2561: 255) นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จหลายแห่ง อาทิ พิมพิกา นวนจา และ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (2563: 47) พบว่า ภาคีเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ มีความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มวางแผน และบริหารจัดการผ่านคณะกรรมการท่องเที่ยว เน้นการพึ่งพิงตนเอง ทำให้รายได้กระจายในชุมชนอย่างแท้จริง ส่วนธิดาพร ละครพล และ ปานปั้น รองทานาม (2565: 151) พบว่า แนวทางดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น มีการร่วมมือกับหน่วยงานภาคีในการกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น โดยอุทยานฯ เป็นแกนหลักในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรและการท่องเที่ยว ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางและช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน ประชาสัมพันธ์และพัฒนาธุรกิจท้องถิ่น และวิโรญา พรหมประสิทธิ์ (2565: 113) พบว่า ปัจจัยที่นำมาสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาดันจั้น นอกจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนแล้ว หน่วยงานภาครัฐมีส่วนสำคัญ ในการเข้ามามีบทบาทพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน โดยมีภาคเอกชนได้เข้าไปร่วมวางแผนและให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

จะเห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบผลสำเร็จหลายแห่งนั้น ล้วนเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ รวมถึงภาคเอกชน ที่ร่วมกันดำเนินการในรูปแบบภาคีเครือข่าย เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิด Co - Creation หรือ การร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลายภาคส่วน ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ พัฒนา และสร้างคุณค่าในสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ร่วมกัน (Prahalad & Ramaswamy, 2004) ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิด Co-Creation นั้น ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว ที่มีเอกลักษณ์ สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและทรัพยากรของพื้นที่ โดยอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายภาคีต่าง ๆ (Binkhorst & Den Dekker, 2009) โดยบ้านผาเบียดยังคงขาดความร่วมมือในลักษณะดังกล่าว ซึ่งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. (2558: 22) มีความตระหนักว่า

การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ (Co-Creation) เพื่อให้ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากร เป็นผู้รับผลประโยชน์สูงสุดที่เกิดจากการท่องเที่ยว หลังจากทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว จึงนำไปสู่คำถามวิจัยที่ว่า การจัดการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ด้วยกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายควรเป็นอย่างไร จากคำถามดังกล่าวจะทำให้ได้ทราบ ถึงลักษณะเฉพาะของบริบท ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบและแนวทางในการจัดการของแต่ละพื้นที่ รวมถึงบทบาทของตัวแสดงสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ

คำถามการวิจัย

การจัดการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ด้วยกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และภาคประชาชน ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว บ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ชันปฐมภูมิ โดยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวบ้านผาเปียด

ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาในเขต บ้านผาเปียด หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยยาง อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตด้านเวลา

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2567

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านผาเปียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

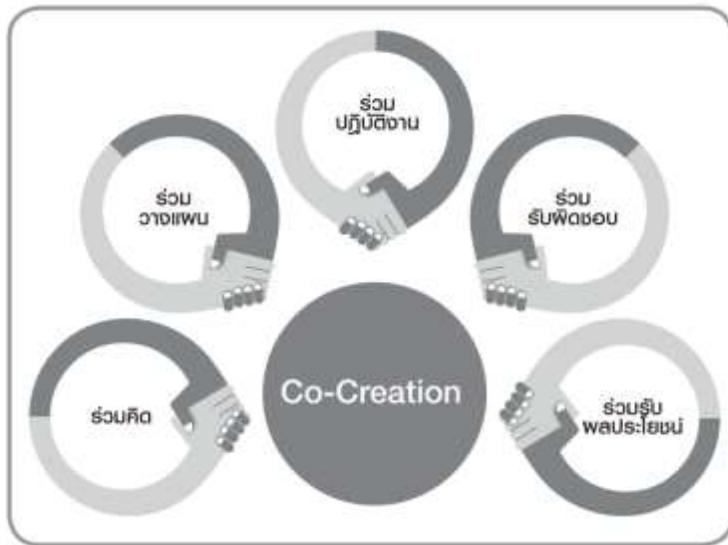
แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนั้น มีการศึกษาและอธิบายไว้ในหลายแง่มุม ซึ่งแต่ละแนวคิดมีการนำเสนอที่แตกต่างกัน แต่ทั้งหมดมุ่งไปที่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2558) ได้อธิบายว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐาน ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งหลักการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายประการ ดังนี้ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ 3) ยกระดับคุณภาพชีวิต 4) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 5) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรม 6) มีการกระจายรายได้สู่ของชุมชน เป็นต้น ซึ่งกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา (2562) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการที่มีผู้มีส่วนได้เสียภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพชุมชนนั้น ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาที่มีความหลากหลายตามภารกิจและบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้น ภาคส่วนต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องร่วมกันพัฒนาเพื่อให้เกิดทิศทางการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

แนวคิด Co-Creation หรือ การร่วมสร้างสรรค์

แนวคิด Co-Creation หรือ การร่วมสร้างสรรค์ เป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ชุมชน หรือประชาชน มีส่วนร่วมในการออกแบบ พัฒนา และสร้างคุณค่าร่วมกันในสินค้า บริการ หรือประสบการณ์ต่าง ๆ แทนที่จะเป็นเพียงผู้บริโภคแบบดั้งเดิม (Prahalad & Ramaswamy, 2004) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิด Co-Creation นั้น ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและทรัพยากรของพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายภาคีต่าง ๆ (Binkhorst & Den Dekker, 2009)

ประเทศไทย มีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ซึ่งได้จัดตั้งสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (สทช.) ขึ้น เพื่อเป็นหน่วยงานที่พัฒนาการท่องเที่ยวกับชุมชนโดยตรง เนื่องจากตระหนักว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นต้องมีรากฐานที่เริ่มต้นจากชุมชนในฐานะเป็นเจ้าของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ (Co-Creation) เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์สูงสุดที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่มีความน่าสนใจในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว จึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมแก่การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเบียด ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ภาพที่ 1 แนวคิด Co-Creation

ที่มา : องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2558)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษานี้ ได้ทบทวนงานวิจัยของ อัญญาวิยา ภัทร์จรินท์ญา (2561: 255) ที่ได้ศึกษาศักยภาพและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ พบว่า อำเภอคอนสารยังประสบปัญหาในหลายด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการยังไม่เพียงพอต่อความต้องการและยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน มีความหลากหลาย ทันสมัย และสร้างแบรนด์สินค้าชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ในด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากการรักษาทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ควรพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนสร้างขึ้น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร และห้องน้ำ ให้สะอาดและถูกสุขลักษณะ และควรมีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่าย รวมถึงพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดใหม่ ๆ สำหรับแนวทางการจัดการ ควรเน้นบทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนด้านงบประมาณ การส่งเสริมความรู้ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างครบวงจร รวมถึงสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนในทุกกระดับ เพื่อให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ส่วนงานวิจัยของ พิมพิภา นวนจา และ ศิริพงษ์ วัฒวัลย์ ณ อยุธยา (2563: 47- 50) ได้ศึกษาเรื่องภาคีเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ากระบวนการความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว ของหมู่บ้านแม่กำปอง

มีการประสานความร่วมมือกันในทุกชั้นตอนตามบทบาทหน้าที่ โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของหมู่บ้านให้มีความยั่งยืน ซึ่งพบว่าประชาชนมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ทั้งการคิดค้นวิธีการแก้ปัญหา การนำเสนอความต้องการ และการบริหารจัดการผ่านคณะกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีการกำหนดกติกาต่าง ๆ ส่งผลให้แม้ว่าจะมีการให้บริการท่องเที่ยวมาเป็นเวลานาน แต่ไม่ได้สร้างความเสียหายให้แก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนมากนัก แต่เกิดการกระจายรายได้ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยผลลัพธ์ของความสำเร็จเหล่านี้ เกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการคิด วางแผน และตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จนประสบผลสำเร็จและได้รับการยอมรับในระดับประเทศ

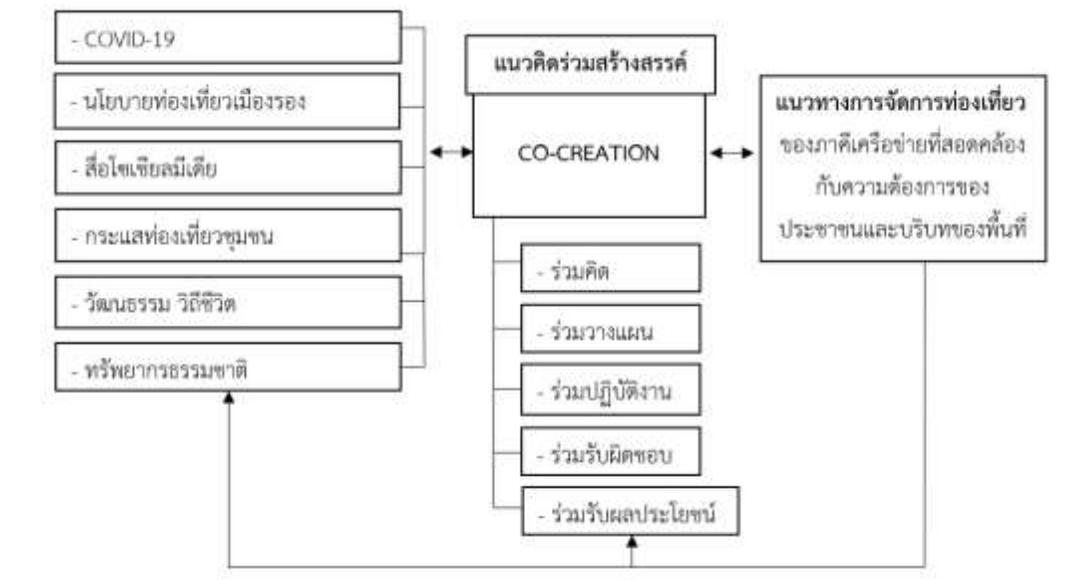
นอกจากนั้น ธิดาพร ละครพล และ ปานปั้น ร่องหานาม (2565: 151) ได้ศึกษาความร่วมมือของอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับหน่วยงานภาคีในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่าอุทยานฯ ทำหน้าที่หลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการท่องเที่ยว และจัดการโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงสนับสนุนเครื่องมือ งบประมาณ กำลังคน มีการประชุมเป็นประจำอย่างต่อเนื่องเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และปัญหา มีการประชาสัมพันธ์แจ้งข้อมูลข่าวสาร และประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวและบริการอย่างสม่ำเสมอ ส่วนภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา แนะนำแนวทาง และดำเนินกิจกรรมร่วมกับอุทยานฯ ในรูปแบบของคณะกรรมการ เมื่ออุทยานฯ มีการจัดกิจกรรมจะเปิดโอกาสให้ประชาชนนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายจึงทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณี ในส่วนของภาคเอกชน มีการร่วมกันทำงานในลักษณะเกื้อกูลกัน โดยการดำเนินกิจกรรมของภาคเอกชนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่งผลให้อุทยานฯ เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมาจากการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ

และจากการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา บ้านนาตันจัน ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ของ วีรญา พรหมประสิทธิ์ (2565: 113) พบว่า ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ยึดถือกฎระเบียบและข้อตกลงร่วมกัน ความตื่นตัวในการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก และการดำเนินงานแบบเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการและกลุ่มอาชีพในชุมชน โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกวัยในการต้อนรับนักท่องเที่ยว มีการประชุมสม่ำเสมอเพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและนำกำไรกลับมาพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ ความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านนาตันจันประสบความสำเร็จ

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรม ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาใช้ในการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ (Co-Creation) มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา พร้อมทั้งได้ศึกษา การดำเนินการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม ในการมีส่วนร่วม ของ คนในชุมชนและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดให้เหมาะสมกับบริบท ของ พื้นที่ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดโดยศึกษาเหตุปัจจัย โอกาส และศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ของบ้านผาเปียด พร้อมทั้งวิเคราะห์บทบาทของภาคีเครือข่ายในการมีส่วนร่วมผ่านแนวคิดร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน แนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นการบูรณาการความร่วมมือ ของทุกภาคส่วนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและบริบทพื้นที่ อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยว ที่มีประสิทธิภาพ เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ลดอุปสรรคในการพัฒนา และส่งเสริมการกระจายรายได้ ตลอดจนรักษาสสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ ประเพณี วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม โดยได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย (2567)

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยนี้ได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่บ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ และชุมชนใกล้เคียง ซึ่งบ้านผาเปียดเป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอกอนสารที่มีศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตที่โดดเด่น แต่ยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนได้เท่าที่ควร โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 21 คน ให้ครอบคลุมทุกกลุ่ม โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก จากภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ **กลุ่มที่ 1 ภาครัฐ** คัดเลือกจากหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านผาเปียด ได้แก่ นายอำเภอกอนสาร หัวหน้าส่วนราชการน้ำพุตัพลาว เกษตรอำเภอกอนสาร และผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่รวมเป็น 4 คน โดยเจาะจงเลือกผู้บริหารของหน่วยงานเนื่องจากเป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจและกำหนดนโยบายในการพัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่ตามอำนาจหน้าที่และภารกิจ ของหน่วยงานซึ่งสามารถมอบหมายให้บุคลากรในสังกัดที่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลแทนได้ **กลุ่มที่ 2 ภาคเอกชน** ซึ่งเป็นผู้ประกอบการเกี่ยวกับการให้บริการที่พัก ร้านอาหาร ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่บ้านผาเปียดและพื้นที่ใกล้เคียง ที่มีความเชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวบ้านผาเปียด รวมเป็น 8 คน **กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชน** ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมเป็น 2 คน **กลุ่มที่ 4 ภาคประชาชน** โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือเป็นชาวบ้านที่มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยว 1 คน ผู้ที่ประกอบอาชีพดั้งเดิมในหมู่บ้าน 1 คน และนักท่องเที่ยว 1 คน รวมเป็น 3 คน และ **กลุ่มที่ 5 อื่น ๆ** ได้แก่ พระสงฆ์ 1 รูป ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และภาคอาสาสมัคร ได้แก่ ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน บ้านผาเปียด 1 คน และอาสาสมัครภาคประชาชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอกอนสาร 1 คน รวมเป็น 4 คน

2. วิธีการและเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยต้องการทราบความเข้าใจที่เป็นปัจเจก จึงใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เนื่องจากผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ด้วยตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งนอกจากจะได้ทราบข้อมูลด้วยวาจาแล้วยังสามารถสังเกตอากัปกริยาต่าง ๆ ได้ โดยผู้วิจัยได้ตั้งแนวคำถามไว้เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ทำให้ผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนคำถามเพิ่มเติมตามความเหมาะสมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ซึ่งในการสัมภาษณ์จะมุ่งเน้นเกี่ยวกับกลไกการมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลจากภาคส่วนต่าง ๆ ว่ามีบทบาทและความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด โดยใช้แนวคิดร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) ได้แก่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

เป็นแนวทางในการตั้งคำถาม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านผาเบียดให้มีความยั่งยืนต่อไป ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนา โดยแจ้งผู้ให้ข้อมูลทราบว่าไม่มีการเปิดเผยรายชื่อของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ดังนั้น ผู้ให้ข้อมูลจึงสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

3. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการค้นหาแก่นสาระ (Thematic Analysis) ข้อมูลในแต่ละประเด็น แล้วสรุปจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Classifying) เพื่อหาความเชื่อมโยงของข้อมูล และจัดกลุ่มรหัสคำ (Coding) ที่ผู้ให้ข้อมูลมีการกล่าวถึงมากที่สุดนำไปสู่การค้นหาแก่นสาระ (Theme) และตีความหมายของข้อค้นพบต่าง ๆ ซึ่งการวิเคราะห์ด้วยวิธีนี้ จะเป็นวิธีที่ยืดหยุ่นและช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยกลไกการขับเคลื่อนในการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

กลไกขับเคลื่อนการมีส่วนร่วม	ผลการวิจัย
ร่วมคิด	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีการประชุมหรือการประชุมของผู้นำหมู่บ้าน/ เทศบาล/ อำเภอ/ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ส่วนใหญ่เสนอความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเกษตร - มีการเสนอความคิดเห็นในเวทีประชุมโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ - ภาคเอกชนมีการเสนอความคิดเห็นในกลุ่มผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว
ร่วมวางแผน	<ul style="list-style-type: none"> - มีการประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ท้องถิ่น รวมเป็นแผนพัฒนาอำเภอ - ผู้ประกอบการในพื้นที่ร่วมกันวางแผนเส้นทางท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม - แผนการดำเนินการของภาครัฐ หรือเอกชนส่วนใหญ่เป็นแผนระยะสั้น หรือแผนเฉพาะกิจ
ร่วมปฏิบัติ	<ul style="list-style-type: none"> - ภาครัฐมีบทบาทในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสานการทำงานกับทุกภาคส่วน - ผู้นำชุมชนช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและหน่วยงานภายนอก - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณและจัดกิจกรรมร่วมกับภาครัฐและชุมชน - ประชาชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานต่างๆ และผู้นำหมู่บ้าน

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยกลไกการขับเคลื่อนในการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย (ต่อ)

กลไกขับเคลื่อนการมีส่วนร่วม	ผลการวิจัย
ร่วมปฏิบัติ	- ภาคเอกชนมีการแบ่งปันประสบการณ์ อุดหนุนสินค้าชุมชน ประชาสัมพันธ์และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ร้านค้า และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จัก
ร่วมรับผิดชอบ	- ภาคเอกชนและประชาชนส่วนใหญ่ต่างมีจิตสำนึกที่ดี ในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต รวมถึงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน - การจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยว น้ำผุดที่พลาร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐและผู้ประกอบการ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ภาพเท่าที่ควร - ผู้นำชุมชน อสม. ประชาชน และผู้ประกอบการในท้องถิ่น ร่วมกันดูแลสถานที่ท่องเที่ยว และพื้นที่ในชุมชนให้คงความสะอาดและปลอดภัย - ภาครัฐมีการตั้งกฎในพื้นที่ท่องเที่ยว เฝ้าระวังการบุกรุกพื้นที่ป่า และบังคับใช้กฎหมาย
ร่วมรับผลประโยชน์	- ผู้ประกอบการในหมู่บ้านและบางส่วนในพื้นที่ตำบล มีการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันวางแผนขับเคลื่อนธุรกิจและกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ สร้างรายได้ - การดำเนินกิจการของภาคเอกชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภาครัฐ ทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ประชาชนมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าและบริการ - หมู่บ้านมีชื่อเสียง มีรายได้นำมาพัฒนาชุมชน ทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เกิดความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา - ประสบปัญหาที่ทำให้คนในชุมชนยังไม่สามารถรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้เท่าที่ควรเนื่องจากยังมีข้อจำกัด เช่น ปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ปัญหาสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนยังไม่มีคุณภาพหลากหลายและไม่มีตลาดรองรับ เป็นต้น

ที่มา : ผู้วิจัย

ผลการวิจัยกลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมของส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด ตำบลห้วยยาง อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ จากการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่มาจากทั้งมุมมองของภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และภาคประชาชน รวมถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มอื่น ๆ เช่น พระ ภาคอาสาสมัครในพื้นที่ ในการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ พบว่า กลไกความร่วมมือของภาคีเครือข่ายประกอบด้วย

1. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมคิด พบว่า โดยปกติประชาชนจะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ผ่านการประชุมหรือประชาคมของหมู่บ้านหรือเทศบาล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการของบประมาณเพื่อปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในส่วนของผู้นำชุมชนได้มีโอกาสไปร่วมแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมของสวนรุกขชาติฯ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านในนามคณะกรรมการ โดยมักจะไปสะท้อนปัญหาความต้องการ ในการขอนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายในพื้นที่ แต่หน่วยงานที่รับผิดชอบก็เพียงแต่รับฟังไว้ ดังที่มีผู้ให้ข้อมูลว่า

“...แต่ก่อนชาวบ้านขายของตามลำคลอง ไม่มีคนควบคุม ต่อมาเทศบาลเข้ามาดูแลเริ่มมีการจัดระเบียบร้านค้า ชาวบ้านรู้สึกดีขึ้นเพราะมีความเป็นระเบียบ ต่อมา มีหน่วยงานป่าไม้เข้ามาดูแลแทนเทศบาล เริ่มไม่ให้นักชาวบ้านเข้าไปขายของ ให้ขายเฉพาะร้านค้าประจำ ก็เลยไม่ดีแบบนี้...” (ผู้นำหมู่บ้าน, พฤษภาคม 5, 2567)

เนื่องจากหน่วยงานป่าไม้เข้ามากำกับดูแลพื้นที่ จึงมีกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน ส่งผลให้บทบาทในการร่วมคิดและตัดสินใจของภาคส่วนอื่น ๆ มีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น แม้อุทยานฯ จะเคยมีแนวคิดในการดำเนินโครงการ "ป่าในเมือง" เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถนำสินค้าเข้าไปจำหน่าย แต่ยังคงขาดความพร้อม อีกทั้งยังมีกรอบโยกย้ายตำแหน่งของหัวหน้าส่วนราชการที่รับผิดชอบบ่อยครั้ง ส่งผลให้การดำเนินนโยบายขาดความต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม แม้โครงการ "ป่าในเมือง" จะยังไม่เป็นรูปธรรม แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสวนรุกขชาติฯ ยังมีแนวคิดร่วมกันในการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายในรูปแบบอื่น ๆ

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2566 อำเภอกอนสารได้จัดทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสให้ทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้นำหมู่บ้าน รวมถึงชุมชนบ้านผาเปียด ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยว ซึ่งบ้านผาเปียดได้รับเลือกเป็นพื้นที่นำร่อง มีการประชุมประชาคมชาวบ้านเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา ร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้ประกอบการในหมู่บ้านยังมีการรวมตัวกับผู้ประกอบการในตำบล จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฯ ซึ่งมีการร่วมกันคิดเส้นทางท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม แม้ว่าอาจจะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดโดยตรง แต่สมาชิกในหมู่บ้านสามารถนำแนวคิดที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนได้ ส่วนผู้ประกอบการอื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มวิสาหกิจฯ จะได้ร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีระดับอำเภอ หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ประกอบการในหมู่บ้าน หรือผู้นำชุมชนเมื่อมีโอกาส

แม้บทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดยังถือว่าอยู่ในช่วงเริ่มต้น แต่ความพยายามจากภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการริเริ่มกิจกรรมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ประกอบการในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนา หากมีการสร้างเวทีและกระบวนการที่ต่อเนื่องในการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงบ้านผาเปียดอาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอกอนสารได้ในอนาคต

2. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านผาเบียด ยังอยู่ในระดับที่จำกัด ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผน จากการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนพัฒนาชุมชน ผ่านเวทีการประชุมประชาคมของหมู่บ้าน เทศบาล และจัดทำเป็นแผนพัฒนาอำเภอ โดยส่วนใหญ่มักจะเสนอเรื่องโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสะท้อนจากกระบวนการประชุมประชาคมที่มักเน้นเรื่องการเกษตรกรรมตามวิถีดั้งเดิมของชาวบ้าน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“การประชุมประชาคมจะออกไปรับฟังความคิดเห็นด้วยตัวเอง ถ้าเรื่องท่องเที่ยว จริง ๆ ไม่ค่อยมีคนยกมือให้เลยนะ เวลาออกไปถามว่าชาวบ้านต้องการให้พัฒนา หมู่ 2 ในเรื่องอะไร จะเป็นถนนหนทาง จะเป็นขุดลอกทั้งหมดเลย” (ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, พฤษภาคม 6, 2567)

เมื่อเรื่องการท่องเที่ยวไม่ได้เกิดจากความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ จึงเป็นไปได้ยากที่จะร่วมกันวางแผนพัฒนาในเรื่องการท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้อาจเพราะพื้นที่บ้านผาเบียดมีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมกับการเกษตร ส่งผลให้ประชาชนยังมองไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะแหล่งรายได้ทางเศรษฐกิจ ดังที่มีผู้ให้ข้อมูลว่า

“บ้านผาเบียดมีธรรมชาติคือ น้ำผุด ซึ่งเป็นอะไรที่คนจะต้องหลงใหลมาอยู่แล้ว แต่คนบ้านผาเบียดค่อนข้างที่จะมีอยู่มีกิน เพราะทำไร่ จึงไม่ค่อยสนใจด้านการท่องเที่ยวจะไปเอาทางไร้ทางสวนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเขามีรายได้จากตรงนั้น...” (ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, พฤษภาคม 6, 2567)

“...ส่วนมากชาวบ้านยังไม่เข้าใจบทบาทของการท่องเที่ยว เขายังยึดติดกับภาคการเกษตรอยู่...” (บุคลากรสวนรุกขาคีน้ำผุดที่พลาว, พฤษภาคม 6, 2567)

แม้คนส่วนใหญ่อาจยังไม่เห็นความสำคัญเรื่องการท่องเที่ยว แต่ยังมีคนบางส่วนในชุมชนที่พยายามขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ โดยมีการรวมกลุ่มกับผู้ประกอบการในตำบล วางแผนเส้นทางการท่องเที่ยวและดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องกัน แต่การดำเนินงานยังคงเป็นลักษณะของการวางแผนระยะสั้นในกลุ่มหรือในธุรกิจของตนเอง จึงทำให้แผนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ส่วนน้ำผุดที่พลาวซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญที่อยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานป่าไม้ยังมีข้อจำกัดทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และข้อกฎหมาย ทำให้ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นไม่สามารถมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ การพัฒนาส่วนใหญ่จึงจำกัดอยู่ในภารกิจหลักของหน่วยงาน เช่น การอนุรักษ์พันธุ์ไม้ และการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวในประเด็นนี้ว่า

“... วัตถุประสงค์ของสวนรุกขชาติ คำจำกัดความที่ก่อตั้งมา คือ เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้ในท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้ และที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่นี้การพักผ่อนหย่อนใจมาแรงเกิน หน้าที่หลักก็เลยกลายเป็นการบริการนักท่องเที่ยวไป...” (บุคลากรสวนรุกขชาติน้ำผุดพิพลาว, พฤษภาคม 6, 2567)

ทั้งนี้ ยังมีความพยายามบางส่วนในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การจัดกิจกรรมวิ่งเทรลประจำปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสวนรุกขชาติฯ การมีโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ และการรวมกลุ่มกันของผู้ประกอบการในพื้นที่ แม้จะเป็นการวางแผนในระยะสั้นของกลุ่มผู้ประกอบการหรือหน่วยงานภาครัฐแต่ก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดต่อไป

3. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมปฏิบัติ พบว่า แม้จะมีความพยายามจากหลายภาคส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด แต่ยังคงประสบปัญหาในการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นรูปธรรม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายโดยหน่วยงานภาครัฐ มีการร่วมกันกำหนดเป้าหมายนำร่อง จัดประชุมอบรม และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สร้างจุดเช็คอิน ทำป้ายบอกทาง และการปรับปรุงภูมิทัศน์ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ได้มาร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

นอกจากการการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาสถานที่ใหม่หมู่บ้านแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมวิ่งเทรลในพื้นที่ร่วมกับสวนรุกขชาติ ฯ ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี มีการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้นำสินค้ามาจำหน่าย โดยใช้สถานที่น้ำผุดพิพลาวเป็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการแข่งขัน ส่วนผู้นำชุมชนมีความสำคัญในการประสานงานและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์และกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงภูมิทัศน์และรักษาความสะอาด เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

ในส่วนของภาคเอกชน มีบทบาทในการแข่งขันประสพการณ์ ให้ความรู้ และคำแนะนำแก่ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จากการเข้าร่วมประชุม การเป็นวิทยากรหรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสพการณ์ในกลุ่มบทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การประชาสัมพันธ์และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ร้านค้า ร้านอาหาร และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวไว้ว่า

“...เรามีลูกค้าในมือ เราสามารถส่งเสริมหรือแนะนำประชาสัมพันธ์ให้ จากที่อยากกลับบ้านเลย ก็ขอแวะไปถ่ายรูปก่อน บ้านผาเปียดต้องรับไม้ต่อ ต้องทำให้เขาตรึงใจได้ ต้องทำให้เขาประทับใจให้ได้ แค่นั้นเอง...” (ผู้ประกอบการร้านอาหาร, สิงหาคม 4, 2567)

การพัฒนาสถานที่และเผยแพร่ภาพกิจกรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการดึงดูดความสนใจทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ก็มีความสำคัญในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยว และร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จ เช่น การให้คำแนะนำเกี่ยวกับความสะดวก การจัดการขยะ และการร่วมปรับปรุงภูมิทัศน์ เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในบ้านผาเปียดยังต้องการการมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติที่มากขึ้นจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

4. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ การท่องเที่ยวสามารถส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนสิ่งแวดล้อม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพื้นที่ ทุกภาคส่วน จึงต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งในมุมมองของทุกภาคส่วนต่างเห็นตรงกันว่า การที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้นั้น ต้องมีการตั้งกฎกติกาให้ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การกำหนดแนวทางการจัดการที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตเพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นและรักษาความยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลในประเด็นนี้ว่า

“...ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ประกอบการ จากหน่วยงานรัฐและนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการจะต้องมีกฎกติกาแต่ละที่ ของโดยรวมด้วยว่าต้องทำยังไงให้เราอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่เป็นอยู่ให้ได้มากที่สุด มากินมาเที่ยวได้ แต่ไม่ทำลาย ไม่สร้างความเสียหายให้กับสภาพแวดล้อม...” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร, พฤษภาคม 6, 2567)

ภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย ใฝ่ระวาง และบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประชาชนและผู้ประกอบการส่วนใหญ่ในพื้นที่ มีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเป็นอย่างดี โดยผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และพระสงฆ์ มีหน้าที่เสริมสร้างความรักในธรรมชาติ ความสามัคคีและสงบเรียบร้อยในชุมชน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ส่งเสริมความร่วมมือและความรับผิดชอบต่อพื้นที่ การจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน จึงเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน เช่น การจัดการร้านค้าและขยะในพื้นที่สวนรุกขชาติ ฯ ซึ่งปัจจุบันกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าเป็นผู้รับผิดชอบในการรักษาความสะอาดและจัดเก็บขยะในพื้นที่บางส่วน หากมีหน่วยงานเข้ามาดูแลอาจช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวในประเด็นนี้ว่า

“บ้านผาเปียดบางส่วนอยู่ในพื้นที่ของป่าไม้ ป่าไม้จะมีระบบบริหารจัดการต่างหาก ระบบบริหารจัดการของป่าไม้ที่อยู่ภายใต้พื้นที่ปกครองของเทศบาล ที่นี่ 2 หน่วยงานนี้ บริหารจัดการสอดคล้องกันไหม ด้วยความที่เป็นพื้นที่ของป่าไม้ เทศบาลจะเข้าไปยุ่งมากก็ไม่ได้”

มันคือความเกรงกันและมันจะก้าวก่าย มันต้องชัดเจนว่าจะให้เทศบาลช่วยบริหารจัดการเรื่องไหน...” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร, พฤษภาคม 6, 2567)

“...หากจะมีการนำสินค้าจากด้านนอกมาขายอีกจะแบกรับภาระเรื่องของขยะไม่ไหวข้างในเยอะแล้ว พื้นที่แคบ การที่จะให้ชาวบ้านมาขายในพื้นที่อุทยานทำได้ยาก ต่อไปจะยิ่งยากเพราะเข้าสู่ระเบียบกฎหมาย...” (บุคลากรสวนรุกขชาติน้ำผุดทัพลาว, พฤษภาคม 6, 2567)

ฉะนั้น อาจจะสามารถสรุปได้ว่าบทบาทการมีส่วนร่วมรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม กำหนดกฎระเบียบและทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชน นักท่องเที่ยว และธรรมชาติ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลในระยะยาว

5. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดีนั้น ควรมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเอกลักษณ์ของชุมชน แต่ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบัน ชาวบ้านยังไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากนัก จึงยังไม่ค่อยมีความกระตือรือร้น ยังไม่มีการรวมกลุ่มที่เป็นรูปธรรม และขาดกิจกรรมที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้ งบประมาณ และปัญหาเกี่ยวกับเอกสารสิทธิ์ในที่ดินซึ่งพื้นที่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า ที่ดิน ส.ป.ก. หรือ ภ.บ.ท.5 ที่ไม่สามารถครอบครอง ซื้อ - ขาย หรือทำประโยชน์อื่นใดนอกเหนือจากที่กฎหมายระบุไว้ได้ ทำให้การพัฒนาที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสร้างรายได้ ยังไม่สามารถดำเนินการให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เท่าที่ควร ดังที่มีผู้ให้ข้อมูลว่า

“...ประเด็นที่เรามีปัญหาที่คนมาเที่ยวไม่พักเพราะเขาไม่มีที่พัก ไม่สามารถรองรับกรู๊ปทัวร์ได้ ทั้งอำเภอคอนสาร ไม่มีที่พักที่สามารถรองรับกรู๊ปทัวร์ได้ ...ภูผาม่านได้เปรียบอย่างหนึ่ง พื้นที่รอบภูผาม่านเป็นที่ น.ส.3 ทมด ของเราเป็นส.ป.ก. ภ.บ.ท.5 ก็เลยทำอะไรไม่ค่อยได้ แต่มันมีวิธี ต้องศึกษา...” (ผู้บริหารสถานศึกษา, พฤษภาคม 6, 2567)

“...ถ้ามีรายได้ ชาวบ้านก็จะตื่นตัว ปัจจัยคือ ต้องสร้างรายได้ให้กับชุมชนเขาถึงจะอยากทำ พูดเฉยๆ เขาไม่อยากทำกับเรา...” (ผู้ประกอบการที่พัก, พฤษภาคม 5, 2567)

นอกจากนั้น ยังพบว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการรวมกลุ่มอาชีพยังคงมีจุดอ่อน เนื่องจากผลิตภัณฑ์ในชุมชนยังไม่โดดเด่นหรือน่าสนใจเท่าที่ควร สินค้าที่จำหน่ายในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของป่า และผลผลิตตามฤดูกาล จึงไม่สามารถสร้างรายได้ได้มากนัก อีกทั้งประชาชนยังขาดความกระตือรือร้นและยังขาดการสนับสนุนที่ตรงกับความต้องการ ดังที่มีผู้ให้ข้อมูลว่า

“...การสนับสนุนในเรื่องกลุ่มอาชีพสมัยก่อนใครอยากทำอะไรสนับสนุนให้อยู่แล้ว แต่ไปไม่รอด เพราะทำไปอย่างนั้น แต่ไม่ต่อยอด ไม่ยั่งยืน ในเรื่องกลุ่มอาชีพไปไม่ได้ ยกเว้น กลุ่มที่เขาทำเองถึงจะไปได้ ถึงค่อยๆ เบรก เพราะหมดเงินไปเยอะ...” (ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, พฤษภาคม 6, 2567)

“...คิดว่าหน่วยงานที่มาส่งเสริมยังมีน้อย อยากให้หน่วยงานมาช่วยประชาสัมพันธ์เพิ่ม อบรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชนก็ดี แต่ก็อยากให้ชุมชนเข้าใจการทำงานของหน่วยงานราชการ ถ้าหน่วยงานมาก็จะว่านายมาบังคับทำนั่นทำนี่ เขาไม่เข้าใจนะว่าจะมาช่วยเหลือ ให้ความรู้...” (ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร, พฤษภาคม 6, 2567)

การสนับสนุนที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงจึงอาจทำให้สูญเสียงบประมาณ โดยไม่ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าพึงพอใจนัก อีกทั้งสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้าน คือ สวนรุกขชาติน้ำ ผุดท้อลาว ชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ ระเบียบ กฎหมาย และปัญหาในการบริหารจัดการขยะ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่ได้รับผลประโยชน์จากการที่มีสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมอยู่ในหมู่บ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบางครั้ง อย่างไรก็ตาม ภาคเอกชน ก็มีบทบาทสำคัญอย่างมาก ในการช่วยแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชน ผ่านการจ้างงาน และการอุดหนุนสินค้าของชุมชนไปใช้เป็นวัตถุดิบหรือจำหน่ายในกิจการของตนเอง เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาและเกิดการใช้จ่ายขึ้น ชาวบ้านและผู้ประกอบการจะมีรายได้ร่วมกัน เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในทุกระดับ

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว

1. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมคิด กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านผาเปียดยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการขาดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ซึ่งส่งผลให้การพัฒนายังขาดทิศทางที่ชัดเจน การแสดงความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่มักจำกัดอยู่ในกรอบของการประชุมระดับหมู่บ้านหรือเทศบาล ซึ่งเน้นหนักไปที่การขอรับสนับสนุนงบประมาณด้านโครงสร้างพื้นฐานและการเกษตร มากกว่าการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ข้อเสนอของผู้นำชุมชนในที่ประชุมของสวนรุกขชาติน้ำผุดท้อลาว ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ความต้องการของชาวบ้านในการขออนุญาตนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายในพื้นที่ ซึ่งการตัดสินใจอยู่ภายใต้

ข้อจำกัดด้านกฎหมายและการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้ข้อเสนอแนะหลายประการอาจไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งแตกต่างจากกรณีศึกษาของธิดาพร ละครพล และปานปั้น รองทานาม (2565: 149) ที่พบว่าการดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น มีการเชิญผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการเสนอแนะแนวทางการพัฒนา ซึ่งในกรณีของบ้านผาเปียด แม้ชุมชนจะมีส่วนร่วมร่วมกับสวนรุกขชาติฯ ในบางกิจกรรม แต่ยังขาดกระบวนการร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ หากสามารถส่งเสริมให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ครอบคลุมทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง บ้านผาเปียดอาจสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอคอนสารได้ในอนาคต

2. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมวางแผน การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดยังขาดการบูรณาการระหว่างภาคีเครือข่าย ส่งผลให้การพัฒนายังไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เท่าที่ควร การวางแผนส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะของแผนระยะสั้นที่ดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐหรือกลุ่มผู้ประกอบการ ในขณะที่แผนพัฒนาหมู่บ้านและแผนพัฒนาชุมชนที่สะท้อนความต้องการของประชาชน นั้นมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างพื้นฐาน มากกว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของบ้านผาเปียดอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานป่าไม้ ซึ่งยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และข้อกฎหมาย ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น ในกระบวนการวางแผนยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ การขาดแผนยุทธศาสตร์ที่เป็นระบบอาจทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนที่คาดหวังที่แน่นอน แม้ว่าภาครัฐจะเริ่มให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังขาดการบูรณาการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของหมู่บ้านแม่กำปอง ตามการศึกษาของพิมพ์ภา นวนจา และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (2563 : 47) พบว่า การจัดการท่องเที่ยวของแม่กำปองเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการคิดวางแผน และตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องจนประสบผลสำเร็จ ซึ่งแตกต่างจากบ้านผาเปียดที่ยังขาดการวางแผนร่วมกันในระดับดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวยังไม่เป็นรูปธรรมมากนัก แต่ความพยายามจากหน่วยงานท้องถิ่นร่วมกับภาครัฐในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การรวมกลุ่มของผู้ประกอบการในพื้นที่ รวมถึงการดำเนินโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ แม้ว่าในปัจจุบันจะยังอยู่ในลักษณะของแผนระยะสั้นและเฉพาะกิจ แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาให้มีศักยภาพและความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

3. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมปฏิบัติ บ้านผาเปียดเป็นชุมชนที่มีลักษณะโดดเด่นในด้านการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติและการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี อีกทั้งยังมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นจุดแข็งที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือน เมื่อสื่อสังคมออนไลน์เข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนทำให้บ้านผาเปียดเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ของบุคคลที่มีชื่อเสียงและสื่อโทรทัศน์

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมวิ่งเทรลที่เทศบาลฯ และสวนรุกขชาติ ฯ ร่วมกันจัดขึ้นนั้น มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมากจึงสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และเมื่อภาครัฐได้ร่วมกันกำหนดให้บ้านผาเปียดเป็นหมู่บ้านนำร่องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอ มีการชี้แจงโครงการและการสนับสนุนงบประมาณร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามความต้องการของประชาชน โดยมีผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการในหมู่บ้านให้การสนับสนุน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือจากประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว จนมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ประชาชนจึงเกิดความภาคภูมิใจและเกิดการตื่นตัวในการจัดบริการต่าง ๆ เพื่อหารายได้ จนถือว่าบ้านผาเปียดเริ่มมีการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวไปในทิศทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ วีรญา พรหมประสิทธิ์ (2565 : 108-113) ที่พบว่า ปัจจัยที่นำมาสู่ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาคันจันมีหลายประการ ซึ่งนอกจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนแล้ว พบว่า ในระยะแรกของการพัฒนา หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ทำให้สมาชิกกลุ่มฯ มีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ในส่วนของภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ให้แก่ภาครัฐและประชาชน รวมถึงการสนับสนุนสินค้าชุมชน การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักของผู้คนและสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ ธิดาพร ละครพล และ ปานปั้น รonghanam (2565 : 151) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของภาคเอกชนในการประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นการท่องเที่ยว ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของภาคเอกชนมีส่วนทำให้นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีการประชาสัมพันธ์ให้อุทยานเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมจากการเผยแพร่ภาพผ่านสื่อสังคมออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีการร่วมกันทำงานในลักษณะเกื้อกูลกับอุทยานฯ ที่ช่วยสนับสนุนธุรกิจในพื้นที่ เช่น การประชาสัมพันธ์ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ฯลฯ ในขณะที่บ้านผาเปียดยังขาดความร่วมมือในการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว อีกทั้งยังขาดความร่วมมือในระดับชุมชนที่เข้มแข็ง ส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดยังต้องได้รับการพัฒนาอีกหลายประการ การทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการและมีเป้าหมายร่วมกันจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

4. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ พบว่า การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยและการจัดการขยะของหน่วยงานสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สามารถช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สะอาดและน่าดึงดูด นอกจากนี้ อสม.บ้านผาเปียดยังมีส่วน ช่วยสนับสนุนการปรับปรุงภูมิทัศน์ และส่งเสริมการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่การจัดการขยะร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการร้านค้าและสวนรุกขชาติ ฯ ในพื้นที่น้ำผุดที่พลาวยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ในส่วนของภาคเอกชน มีการประกอบธุรกิจที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น การนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาใช้แทนพลาสติก การเปิดบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นต้น ซึ่งทั้งภาคเอกชนและประชาชนส่วนใหญ่ต่างมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต รวมถึงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่ควบคู่ไปกับการเริ่มพัฒนาด้านการท่องเที่ยว จึงเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการพัฒนาในระยะยาว สอดคล้องกับการศึกษาของพิมพิกา นวลจา และศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (2563: 50) ที่พบว่า หมู่บ้านแม่กำปองมีการนำหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน มาปรับใช้ในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ ควบคู่ไปกับการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี

การมีจิตสำนึกที่ดีในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการร่วมรับผิดชอบผลกระทบที่อาจตามมาจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาด้านการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ท่องเที่ยวยังคงต้องร่วมกันแก้ไขปัญหาต่อไป

5. กลไกผ่านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ พบว่า การดำเนินกิจการของภาคเอกชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทสำคัญที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะการจำหน่ายสินค้าและบริการในหมู่บ้าน ซึ่งก่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ลดการย้ายถิ่นฐาน ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้นำมาพัฒนาชุมชน เมื่อหมู่บ้านมีชื่อเสียงและมีคนรู้จักมากขึ้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจะเกิดความภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา

ในส่วนของบริการด้านการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน เช่น บริการที่พัก ร้านอาหาร กิจกรรมนันทนาการ รวมถึงของฝาก ของที่ระลึก และผลิตภัณฑ์ชุมชนยังมีน้อย อีกทั้งยังขาดตลาดรองรับสินค้า ขาดการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นกิจลักษณะ ร้านอาหารหรือบริการที่น่าสนใจส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านใกล้เคียงทำให้ประชาชนในหมู่บ้านผาเปียดยังไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่าที่ควร แตกต่างจากการศึกษาของ พิมพิกา นวลจา และ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (2563) ที่พบว่า การจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง มีการบริหารจัดการผ่านคณะกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยมีการกำหนดกติกาไม่ให้นายทุนหรือบุคคลภายนอกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้การประกอบธุรกิจในชุมชนกระทำโดยคนในชุมชนทั้งหมด จึงเกิดการกระจายรายได้ภายในหมู่บ้านอย่างแท้จริง ส่งผลให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

แม้ว่าการประชาสัมพันธ์โดยสื่อสังคมออนไลน์เริ่มส่งผลให้บ้านผาเปียดเป็นที่รู้จักมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่โอกาสในการสร้างรายได้ แต่ชุมชนยังมีข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลให้ไม่สามารถได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ โดยปัญหาหลักที่พบ ได้แก่

5.1 ปัญหาด้านเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในเขตป่า และที่ดินประเภท ส.ป.ก. หรือ ภ.บ.ท.5 ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้อย่างเต็มที่ ทำให้การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง

5.2 ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สามารถสร้างรายได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวเป็นไปได้ช้า

5.3 ประชาชนบางส่วนต้องการนำสินค้าชุมชนไปจำหน่ายในพื้นที่สวนรุกชชาติน้ำมุดทพหลวง แต่ติดข้อจำกัดด้านพื้นที่ การจัดการขยะ และกฎระเบียบ ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงโอกาสทางการค้า แตกต่างจากการศึกษาของธิดาพร ละครพล และ ปานปั้น รองหามาม (2565: 151) ที่พบว่าเมื่ออุทยานแห่งชาติภูผาม่านมีการจัดกิจกรรม จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำสินค้าเข้าไปจำหน่าย ประชาชนจึงมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากร และมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีมากยิ่งขึ้น ในขณะที่สวนรุกชชาติ ฯ หากมีการจัดกิจกรรมก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนนำสินค้าเข้าไปจำหน่ายเช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้มีการจัดกิจกรรมบ่อยนัก อีกทั้งสินค้าของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผลผลิตตามฤดูกาลหรืออาหารป่า ซึ่งสินค้าบางอย่างอาจไม่มีจำหน่ายในช่วงเวลาการจัดกิจกรรม

5.4 สินค้า ของฝาก ของที่ระลึก และผลิตภัณฑ์ของชุมชนยังมีน้อย ขาดความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ และยังไม่มีความมาตรฐาน ทำให้ไม่น่าสนใจเท่าที่ควร

5.5 ขาดการรวมกลุ่มคณะกรรมการ ผู้ประกอบการหรือกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

ปัญหาเหล่านี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ วิรุญา พรหมประสิทธิ์ (2565: 113) ที่ได้ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของบ้านนาคันตั้นจัน ที่ในระยะแรกของการเริ่มต้นดำเนินการให้บริการท่องเที่ยวชุมชนนั้นมีปัญหาอุปสรรคมากมาย กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนก็ยังไม่หลากหลายเช่นเดียวกัน ต่อมาจึงได้เพิ่มกิจกรรมเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือนเพื่อปรึกษาหารือและกระจายผลประโยชน์ให้สมาชิกอย่างเป็นธรรม และนำกำไรส่วนหนึ่งไปพัฒนาชุมชนจึงเกิดการได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง การได้รับความรู้จากผู้เชี่ยวชาญทำให้สมาชิกกลุ่มๆ ต่างมีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นตัวอย่างในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายบ้านผาเปียดมีข้อดีหลายประการที่มีความสอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอีกหลายประการเช่นกันที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ดังนั้น การศึกษาหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียด ผ่านบทบาทการมีส่วนร่วมตามแนวทาง ร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation) ในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ของภาคส่วนต่าง ๆ นั้น จึงยังต้องร่วมกันแก้ไขและพัฒนา ตั้งแต่กลไกการร่วมคิด ร่วมวางแผน

และร่วมปฏิบัติ ที่ยังขาดเวทีในการบูรณาการในการมีส่วนร่วมที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ยังไม่มีประสิทธิภาพ ไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร

ข้อค้นพบจากงานวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า ความร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดนั้น อาจไม่จำเป็นต้องเริ่มจากคนในชุมชนเสมอไป ทุกภาคส่วนที่มีบทบาทหน้าที่ หากมีองค์ความรู้และแนวคิดในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ก็สามารถร่วมกันดำเนินการได้ตามบทบาทหน้าที่ของตนเองเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนให้ภาคส่วนอื่น ๆ เกิดแรงกระตุ้นในการพัฒนา โดยเฉพาะหมู่บ้านผาเปียดที่มีข้อจำกัดด้านเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักในการสร้างรายได้ จึงอาจยังไม่มียุทธศาสตร์ แนวคิด หรือความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ซึ่งในระยะแรกของการพัฒนานั้น ภาคส่วนต่าง ๆ จึงมีความสำคัญในการเข้าไปส่งเสริม หรือกระตุ้นให้เกิดแนวคิดหรือความต้องการในการพัฒนาเพื่อหากิจกรรมสร้างรายได้อื่น ๆ ภายใต้ข้อจำกัดที่สามารถกระทำได้ รวมถึงให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาอาชีพ ผลិតภัณฑ์ชุมชน และการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ความต้องการและแรงสนับสนุนจากชุมชนยังคงเป็นสิ่งสำคัญ แม้การท่องเที่ยวของบ้านผาเปียดอาจไม่ได้เริ่มต้นจากคนส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีคนบางส่วนที่ต้องการพัฒนา มีการให้ข้อมูลและให้การสนับสนุนการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างดี ซึ่งต่อไปเมื่อประชาชนมีองค์ความรู้และมีความเข้มแข็ง ประชาชนจะสามารถคิด วางแผน เสนอความต้องการ รวมถึงชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ต่อไป โดยมีหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนอื่นๆ คอยให้การสนับสนุน เช่นเดียวกับชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ สอดคล้องแนวคิด Co-Creation หรือ การร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน ชุมชน หรือประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในการออกแบบ พัฒนา และสร้างคุณค่าในบริการร่วมกัน แทนที่จะเป็นเพียงผู้บริโภคแบบดั้งเดิม (Prahalad & Ramaswamy, 2004) ซึ่ง Binkhorst & Den Dekker (2009) พบว่า การพัฒนา การท่องเที่ยวโดยใช้แนวคิด Co-Creation นั้น ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและทรัพยากรของพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยอาศัย ความร่วมมือของเครือข่ายภาคีต่าง ๆ และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ในการบูรณาการการพัฒนาพื้นที่พิเศษขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. (2558: 22) ที่ตระหนักว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ (Co-Creation) เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์สูงสุดที่เกิดจากการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การสอบถามความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวเพื่อนำมาสร้างสรรค์บริการให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างแท้จริงเป็นสิ่งสำคัญมากที่ควรนำมาพิจารณาเพื่อพัฒนาเพิ่มเติม ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 การร่วมคิด ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและกำหนดทิศทาง การพัฒนาาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และประชาชนควรมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหา และเสนอแนวทางแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ซึ่งในระยะเริ่มต้น ภาครัฐและเอกชนควรกระตุ้นให้ ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน

1.2 การร่วมวางแผน ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อเป็นเป้าหมายในการ พัฒนาการท่องเที่ยวทุกระดับให้สอดคล้องกัน ซึ่งภาครัฐและสวนรุกขชาติฯ ควรเปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่าย รวมถึงผู้นำชุมชนและประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนของหน่วยงานให้มากขึ้น ทั้งแผนระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ขณะที่ภาคเอกชนควรเข้าไปมีบทบาทในการร่วมวางแผน เสนอแนะแนวคิด และประสบการณ์ร่วมกับชุมชนตามความเหมาะสม

1.3 การร่วมปฏิบัติ

1.3.1 ควรมีการรวมกลุ่มผู้ประกอบการ และกลุ่มอาชีพในชุมชน เพื่อร่วมกันวางแผนและพัฒนา ธุรกิจ กิจกรรมการท่องเที่ยว หรือผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความหลากหลาย น่าสนใจ ได้มาตรฐาน สามารถ ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัสดุที่มีในท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่ม มูลค่าและเสริมสร้างเอกลักษณ์ชุมชน โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้ตรงกับตามความต้องการอย่างแท้จริง

1.3.2 ชุมชนควรมีจุดบริการนักท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกและจัดบริการให้เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่มีถนนคับแคบ ควรมีการจัดรถโดยสารท้องถิ่นเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้ ให้แก่คนในชุมชน

1.3.3 ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ผูกอบรวมอาชีพ และยกระดับทักษะของผู้ประกอบการและประชาชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวและพัฒนา ผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชนและตลาดเป้าหมาย มีการศึกษาดูงานหรือ ถ่ายทอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจในการ พัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการตลาดอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุน ให้ชุมชนมีทักษะการจัดการตนเอง

1.3.4 ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์และมาตรฐานการบริหาร จัดการขยะและร้านค้าในพื้นที่ท่องเที่ยว รวมถึงจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาไม่ให้หนาแน่นเกินไป เพื่อพัฒนาคุณภาพการให้บริการ และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

1.3.5 ภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน ควรมีการประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก

1.4 การร่วมรับผิดชอบ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการและชาวบ้าน ควรร่วมกันตั้งกติกาการท่องเที่ยวในชุมชนและกำหนดบทบาทความรับผิดชอบที่ชัดเจน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากร ป้องกันการบุกรุกทำลายธรรมชาติแล้วแสวงหาผลประโยชน์ และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการให้บริการท่องเที่ยว ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเร่งสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ผู้ประกอบการและประชาชนอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งให้การสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน และบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหา เช่น การจัดการขยะ การบุกรุกทำลายป่า ฯลฯ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรักษาวัฒนธรรมชุมชน

1.5 การร่วมรับผลประโยชน์ การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ช่วยส่งเสริมความร่วมมือและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านเอกสารสิทธิ์ที่ดิน เช่น ส.ป.ก. และ ภ.บ.ท.5 ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้อง ภาครัฐควรให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับระเบียบกฎหมายและแนวทางการใช้ที่ดินเพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาสินค้า บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้สอดคล้อง กับความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ควรพิจารณาจัดตั้งตลาดชุมชนนอกเขตอุทยานฯ เพื่อเพิ่มช่องทาง การจำหน่ายสินค้าให้แก่ประชาชน อันจะส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างความมั่นคงทางรายได้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ระหว่างประชาชน ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมถึงจัดตั้งเครือข่ายที่ครอบคลุมทุกระดับ พร้อมจัดประชุมติดตามและปรับปรุงแผนงานอย่างต่อเนื่อง

2.2 ควรใช้โอกาสที่ประชาชนกำลังตื่นตัวในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว อบรม ให้ความรู้ เช่น การจัดทำของฝาก ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพและกิจกรรมนันทนาการ การบริหารจัดการท่องเที่ยวและบริการ และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการต่าง ๆ ให้มีมาตรฐาน เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว โดยกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนได้ทำในสิ่งที่มีความถนัดหรือสนใจ เพื่อพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้นั้นให้สามารถสร้างรายได้ต่อไปในระยะยาว

2.3 ควรมีการจัดโซนนิ่งในการให้บริการ เนื่องจากพื้นที่บางส่วนเป็นเขตป่าไม้ พื้นที่อนุรักษ์ หรือที่ดิน ส.ป.ก. จึงควรกำหนดโซนสำหรับกิจกรรมต่างๆ เช่น โซนตลาดชุมชน โซนที่พัก ร้านอาหาร และโซนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เป็นต้น พร้อมแนะนำแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางกฎหมายและบริบทของพื้นที่

2.4 ควรมีการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวที่มีคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้การบริหารจัดการมีความต่อเนื่อง อาจมีเจ้าหน้าที่รัฐเป็นที่ปรึกษาในการขอรับการสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น

3.2 ควรมีการศึกษาแนวทางการใช้ที่ดิน ส.ป.ก. ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). *9 แนวโน้มใหม่ ในอนาคตการท่องเที่ยว*. <https://thai.tourismthailand.org/Articles/9tat>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ บริษัท แบรินด์ เมทริกซ์ รีเสิร์ช จำกัด. (2566). *รายงานบทสรุปผู้บริหาร โครงการสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย ปี 2566* <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/55994>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด. (2566). *รายงานบทสรุปผู้บริหาร โครงการสำรวจพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทย ปี 2565*. <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/49766>.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). *สถิติด้านการท่องเที่ยว ปี 2566*. <https://www.mots.go.th>.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ. (2567). *แผนพัฒนาจังหวัดชัยภูมิ พ.ศ.2566 – 2570 ฉบับทบทวน พ.ศ. 2568*. https://www.chaiyaphum.go.th/page_other/Plan_cyp5year.php.
- กลุ่มนโยบายและแผน กองยุทธศาสตร์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน* https://elchm.ssr.ac.th/suchitra_r/pluginfile.php/163/block_html/content/projecttopromotesustainabletourism.pdf.
- ธิดาพร ละครพล และ ปานปิ่น ร่องหานาม. (2565). ความร่วมมือของอุทยานแห่งชาติภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับหน่วยงานภาคีในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. *Journal of Roi Kaensam Academi*, 7(9), 141-155.

- บริสุทธิ์ แสนคำ. (2564). พฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยหลังสถานการณ์โควิด 19. *วารสารศิลปศาสตร์และอุตสาหกรรมบริการ*, 4(1), 165-166.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2559). โบราณคดีและชาติพันธุ์ในเขตหมู่บ้านชาวญ้อที่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ. *ดำรงวิชาการ*. 15(1), 11-39.
- พิมพ์ิกา นวนจา และ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. (2563). ภาศึเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*. 11(2), 29-54.
- วีรญา พรประเสริฐ. (2565). *ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสขณาชัย จังหวัดสุโขทัย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนครสวรรค์]. NUIntellectualRepository.<https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5883/3/WeerayaPromprasit.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2567). *จังหวัดชัยภูมิ*. <https://www.nso.go.th>.
- สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ (กรมป่าไม้). *บทสรุปสำหรับผู้บริหาร โครงการจัดทำข้อมูล สภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2566*. <https://forestinfo.forest.go.th/Content/file/stat2566/full%20Executive%20Summary%202566.pdf>.
- อัญญา ภัชรจรินทร์ญา. (2561). ศักยภาพและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ โดยกรมมีส่วนร่วมของประชาชน อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*. 14(1), 255-275.
- อัญญา ภัชรจรินทร์ญา และกาญจนา สุขบัว. (2566). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยกรมมีส่วนร่วมของอาสาสมัครท่องเที่ยวชุมชน อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 16(2), 170 – 192.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2558). *ชุดความรู้ถอดบทเรียนท่องเที่ยวโดยชุมชน ตอน รวมพลคนแก่น*. https://drive.google.com/file/d/0B21wdQhpNR3Md1BjM3REeGxfbXc/view?fbclid=IwY2xjawHVG5tleHRuA2FlbQlxMAABHQFwYs0upilX5wYzfdDOPJ054kROErfd3aj0Xuygn8e6NTvg3So0al_A_aem_LHAoKKeQcPqLkhyahLXCTA&resourcekey=0-aDPrYpnMmiyGM13U99bFg.
- Binkhorst, E., & Den Dekker, T. (2009). Agenda for co-creation tourism experience research. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. https://www.researchgate.net/publication/233372142_Agenda_for_Co-Creation_Tourism_Experience_Research

Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). *The Future of Competition: Co-Creating Unique Value with Customers*. Boston: Harvard Business School Press. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19368620802594193>